

CÂTEVA DOCUMENTE PRIVIND COMITATUL TORONTAL ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XV-LEA

Adrian Magina

Rezumat. Comitatul Torontal a fost una dintre cele mai mici unități administrative din sudul regatului medieval ungar. Deși a intrat de timpuriu în atenția istoriografiei, acest teritoriu nu a beneficiat până în prezent de investigații istorice serioase. Cele 17 documente ale studiului de față, provenind din perioada 1406-1448, oferă o serie de indicii asupra istoriei acestui comitat. Cele mai multe se referă la aspecte juridice și dispute desfășurate între nobilii locului. Ies în evidență două familii, Chep și Himfy, ambele locuind pe domeniul de la Beodra, azi Novo Miloševo în Serbia. Familia Chep, reprezentată de Caterina, văduva lui Iacob, a fost implicată în cele mai multe conflicte din acea perioadă.

Documentele editate integral în anexă și cu regește în limba română, vin să întregescă datele deja cunoscute despre istoria comitatului. Aceste informații sunt însă disparate și nu conturează o imagine de ansamblu asupra realităților medievale din acel teritoriu. De aceea, editarea documentelor de față s-a dorit a fi un impuls pentru viitoare investigații asupra elitelor ori a instituțiilor bănățene medievale.

CARE-I LOCUL REFORMEI BRAȘOVENE? ÎNCERCARE DE STABILIRE A IDENTITĂȚII TEOLOGICE A LUI JOHANNES HONTERUS ȘI A REFORMEI LA BRAȘOV

Edit Szegedi

Rezumat. Pornind de la un episod al vieții reformatorului Francisc David prezentul articol își propune stabilirea identității teologice a Reformei brașovene. Adoptând perspectiva lui Zoltán Csepregi, care abordează problema într-un mod radical, Reforma brașoveană este văzută în contextul reformismului catolic, ceea ce face imposibilă și inutilă încadrarea teologică strictă.

IDENTITĂȚI PREMODERNE BĂNĂȚENE: O FAMILIE DE DEMNITARI AI BANATULUI DE CARANSEBEȘ ȘI LUGOJ

Ligia Boldea

Rezumat. Istoricul familiei Simon de Caransebeș, asupra căreia intenționăm să ne aplecăm în materialul de față din perspectivă genealogică, prezintă o variantă interesantă în panoplia elitelor sociale bănățene. El își propune să completeze tabloul elitelor sociale românești bănățene din epoca Principatului, tot mai populat în literatura istoriografică din ultimii ani. Reconstituirea istoriei familiei din perspectivă genealogică a întâmpinat o

serie de dificultăți generate, ca și în alte cazuri studiate, de inconsistența și inconsecvența informației documentare. Din această perspectivă am încercat să refacem, în limita datelor de care dispunem în acest moment, profilul fiecărui membru al familiei, integrat generației sale. A rezultat o construcție inegală, condiționată strict de ceea ce actele vremii au consemnat, iar timpul scurs de atunci a păstrat.

Portretul genealogic schițat este cel al unei familii nobile a Caransebeșului secolelor XVI-XVII, o familie românească în opinia noastră, opinie fundamentată pe ambientul majoritar românesc în care și-a desfășurat existența, pe alianțele matrimoniale încheiate exclusiv cu alte familii nobile române bănățene sau hațegane sau pe realitatea că onomastica familială, ce denotă un anumit conservatorism prin repetarea obstinantă a unor prenume, nu trădează o înclinație spre maghiarizare, în pofida faptului că elitele românești ale Banatului au făcut în secolele anterioare tranziția de la ortodoxism la catolicism. Ceea ce a reieșit din informația documentară parcursă a fost profilul unei familii bine încheiate, cu relații și afinități evidente, cu o extensie evolutivă de două secole în care membrii săi s-au preocupat atât de propășirea familială, cât și de servirea comunității în mijlocul căreia trăiau.

A fost, de asemenea, o exponentă a „noii” nobilimi de funcție, ce a proliferat în Banatul de răsărit încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, o serie de membri ai săi deținând în repetate rânduri calitatea de castelan (*castellanus*), primar (*judex primarius*), jude nobiliar (*judex nobilium*) sau jurat (*juratus*) ai Caransebeșului, o paletă aproape completă a demnităților exercitate în plan local. Este o dovadă elocventă a implicării active a acestei familii în cotidianul social-economic și politico-juridic al urbei, fapt care mărturisește în egală măsură asupra statutului său privilegiat, a respectabilității manifeste, a științei de carte și a unei bunăstări materiale presupusă în mod intrinsec de ocuparea unor asemenea funcții.

SEIMENI ÎN SLUJBA PRINCIPILOR TRANSILVANIEI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XVII

Florin Nicolae Ardelean

Rezumat. La origine, seimenii au fost un grup de mercenari străini, de proveniență sud-dunăreană, aflați în slujba domnilor români în secolul XVII. Începând cu domnia principelui Gheorghe Rákóczi al II-lea seimenii sunt semnalati și în armata principatului Transilvaniei. Aceștia alcătuiau detașamente de infanterie și purtau arme de foc. În ceea ce privește armamentul și îmbrăcămintea, seimenii au fost comparați cu ienicerii. La curtea principelui Mihail Apafi seimenii făceau parte din garda permanentă a principelui, alături de alți soldați de origine străină (germani, polonezi etc.). Treptat, în rândurile seimenilor din Transilvania au pătruns și elemente autohtone, schimbând componența etnică a acestui grup de mercenari.

CARACTERISTICILE GENERALE ALE POLITICII AGRICOLE A HABSBURGILOR ÎN TRANSILVANIA (1688–1790)

Marinel Ovidiu Koch-Tufiş

Rezumat. Politica economică a Habsburgilor sub semnul mercantilismului a acordat o importanță deosebită în special dezvoltării mineritului, manufacturilor și comerțului exterior, fără însă să neglijeze și dezvoltarea agriculturii, care asigură o parte a necesarului de materii prime pentru industrie și a necesarului de alimente pentru populație. Ca urmare a răspândirii ideilor fiziocratice în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în Monarhia Habsburgică agricultura capătă o importanță tot mai mare în politica economică a Curții din Viena.

Politica agricolă a Habsburgilor în Transilvania se caracterizează prin luarea unor măsuri directe și indirecte care să stimuleze dezvoltarea acestei ramuri economice.

Măsurile directe ale Curții din Viena nu au putut să fie aplicate din cauza rezistenței stărilor generale transilvănene, care dețineau proprietăți agricole în primul rând pe domeniile statului și pe teritoriul graniței militare, teritorii care constau însă în bună parte din suprafețe neprielnice agriculturii. În categoria măsurilor directe se numără răspândirea culturii unor noi plante agricole precum cartoful, dudul, ale cărui frunze serveau creșterii viermilor de mătase, a unor pomi fructiferi, intensificarea culturii plantelor textile și îmbunătățirea raselor de animale locale prin import de rase mai productive de bovine, ovine și cabaline. De asemenea, a fost stimulată și creșterea albinelor. Răspândirea creșterii viermilor de mătase nu a dat rezultatele așteptate datorită condițiilor climaterice nefavorabile din Transilvania. Pentru o mai bună organizare și exploatare a pădurilor transilvănene vor fi elaborate în timpul Mariei Tereza și a lui Iosif II regulamente ale pădurilor. Curtea vieneză va organiza în Transilvania și acțiuni ample de combatere a dăunătorilor din agricultură.

Acțiunile indirecte ale Habsburgilor pentru dezvoltarea agriculturii transilvănene constau în măsuri în direcția reducerii exploatării feudale prin fixarea obligațiilor țăranilor aserviți față de stăpânii lor prin reglementările urbariale din timpul lui Maria Tereza și a lui Iosif II, în folosirea politicii fiscale în vederea stimulării culturii plantelor și creșterii animalelor – impozitele pentru diferite culturi agricole și rase de animale au fost micșorate, în folosirea taxelor vamale în scopul protecției și stimulării producției agricole în Transilvania, în încheierea de tratate cu Imperiul otoman, cu Țara Românească și cu Moldova prin care se asigură dreptul de pășunat al păstorilor transilvăneni în cele două principate, prin deschiderea de consulate habsburgice în Țara Românească și Moldova, care serveau, printre altele, și protecției și apărării intereselor păstorilor transilvăneni în cele două principate. În sfârșit, Habsburgii au sprijinit dezvoltarea agriculturii în Transilvania și prin întemeierea de societăți pentru răspândirea cunoștințelor agricole și prin tipărirea de literatură științifică agricolă în limbile principalelor etnii ale provinciei.

Cu toate măsurile luate de Habsburgi în vederea dezvoltării agriculturii, Transilvania rămâne în continuare o provincie care depinde de importuri, în special din Țara Românească și Moldova, pentru acoperirea necesarului de materii prime pentru meșteșugurilor și manufacturilor sale și, de asemenea, a necesarului de alimente pentru locuitorii săi.

STUDENȚI DIN LUGOJ LA ȘCOLI ȘI UNIVERSITĂȚI EUROPENE PÂNĂ ÎN ANUL 1850

Dragoș Lucian Țigău

Rezumat. Frecventarea centrelor universitare de către tinerii din Lugoj a început în anul 1394, dar a fost un fenomen sporadic. Până în anul 1700 sunt consemnați doar cinci studenți proveniți din Lugoj. După anul 1718, Banatul a intrat în stăpânirea Habsburgilor. Aceștia au impus o nouă concepție despre administrație și lege, ușurând racordarea provinciei la valorile central- și vest-europene. Până în anul 1850, colegiile și universitățile europene au fost frecventate de aproximativ 37 de studenți din Lugoj. În perioada analizată aici, rolul social al intelectualilor devine tot mai important și evoluează spre statutul de profesie sau funcție, puse adeseori în serviciul Statului. Activitatea absolvenților de școli înalte este tot mai mult apreciată sub aspect moral și material. Frecventarea centrelor academice din Imperiu, îndeosebi a școlilor din Viena, a corespuns pe deplin politicii oficiale. În spiritul sentinței împărătesei Maria Tereza, potrivit căreia „învățământul este și rămâne o chestiune politică” (1770), au existat încercări de a interzice frecventarea universităților din străinătate, mai ales a celor protestante. În capitala Monarhiei au studiat 11 tineri, în Pesta – 10, la Debrecen, Győr și Sárospatak – între 3 și 9, iar în fiecare din celelalte orașe – sub 2 persoane. Puțini dintre ei s-au încumetat să-și continue pregătirea la Graz, Bratislava, Pavia și Padova – câte unul. Obiceiul completării studiilor în mai multe universități (*peregrinatio academica*) a fost unul restrâns. 29 de studenți (dintr-un total de 37) au fost înregistrați în matricolele unei singure școli, iar alți doi tineri au preferat să-și facă studiile într-un singur oraș (Kecskemét și Viena), urmând cursurile mai multor școli. Doar șase studenți din Lugoj au frecventat universități din orașe diferite. Sub aspect documentar, biografiile studenților din Lugoj sunt luminate în mod inegal. Amănuntele referitoare la vârsta, naționalitatea, religia, condiția materială și socială a tinerilor se prezintă disparate și incomplete. În unele familii ale orașului au existat, concomitent sau în generații diferite, persoane cu studii înalte. Starea materială și atitudinea părinților au condiționat în mod hotărâtor urmarea cursurilor. Absolvirea facultăților și obținerea unor grade academice nu sunt dovedite decât pentru aproximativ 15 tineri. Studiile înalte se întrevăd din publicarea unor dizertații și lucrări științifice, apoi prin realizările notabile ale carierei post-universitare. Dintre lugojeni s-au remarcat: Johann Nepomuk Preyer (primar și istoric al Timișoarei), Karl Wilhelm Ritter von Martini (jurnalist și prozator care prezintă în romanele sale viața și sentimentele coloniștilor șvabi din Banat), medicul Demeter Nedelko (profesor de stomatologie la Universitatea din Pesta), August Némethy von Némethfalva (feldmareșal de cavalerie). Vasile Maniu a fost o personalitate complexă a societății românești: revoluționar, magistrat, publicist, parlamentar, istoric și membru al Academiei Române. Fratele său, Aurel Maniu a fost deputat în Parlamentul Ungariei, sprijinind interesele românilor. La sfârșitul perioadei analizate aici, frecventarea academiilor și universităților era în plină ascensiune.

DISPUTE CONFESIONALE PRIVIND PATERNITATEA BISERICII „SFÂNTUL NICOLAE” DIN LUGOJ

Ibolya Şipoş

Rezumat. Lângă actualul Colegiu Național „Iulia Haşdeu“, aproape de alte două clădiri monument istoric - edificiul actualei primării a municipiului Lugoj și Biserica Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului“ - se află un monument vechi, un turn de aproximativ 300 de ani, care așteaptă să fie restaurat de către specialiști. Menționat în lucrările de istorie ca una dintre puținele vestigii ortodoxe care a rezistat intemperiilor vremii, acest turn a făcut parte din fosta biserică – mănăstire „Sfântul Nicolae“.

În lipsa documentelor nu se cunoaște anul construcției sau cine au fost ctitorii lăcașului de cult. Biserica „Sfântul Nicolae“ sau „Biserica Mică“, cunoscută sub această denumire datorită apariției în 1766 a unui nou lăcaș de cult ortodox – Biserica „Adormirea Maicii Domnului“ - are o vechime mai mare decât turnul. Istoriografia mai veche sau mai nouă consideră că a fost ridicată înainte de prima atestare documentară a orașului sau în secolele XIV-XV. Matricolele bisericești încep cu anul 1767 și menționează pentru secolul al XVIII-lea existența a cinci preoți ai lăcașului.

Informațiile lacunare despre istoricul bisericii pot fi depășite atunci când vorbim despre ctitorul ei, Ioan Rácz de Mehadia. Ca un important funcționar al administrației imperiale, el reușește să adune o mare avere, folosită la ridicarea micii biserici din Lugoj. Deoarece puțini funcționari cunoșteau limba localnicilor, guvernatorul Mercy a fost nevoit să-i încredințeze lui Ioan Rácz conducerea mai multor zone, devenind în 1726 administrator al districtelor Lugoj, Lipova și Caransebeș. De o cultură superioară, cunoscător al mai multor limbi străine, Ioan Rácz a fost un om întreprinzător, care a izbutit să se ocupe cu bune rezultate de problemele administrative și economice ale districtului Lugoj-Făget. Pe acest plan, el s-a evidențiat în conducerea și coordonarea mai multor întreprinderi manufacturiere din zonă.

Până la descoperirea unor noi surse documentare care să facă mai multă lumină atât în privința istoriei bisericii, cât și a ctitorului Ioan Rácz, refacerea acestui lăcaș de cult ortodox din mica urbe lugojeană vine să întregască dezvoltarea unei comunități compozite interesate de diversitatea confesională, dezvoltarea meșteșugurilor și modernizarea localității, factori care se vor amplifica în timpul dominației austriece.

UN PLAN AL DEPOZITULUI DE SARE DIN ARAD ÎN 1774

Livia Magina

Rezumat. Sarea, nelipsită din alimentație și componentă importantă a economiei unui stat prin industria extractivă, are o poveste aparte. Tăierea ei în ocnă, depozitarea,

transportul și distribuția sunt părțile componente ale unui angrenaj deosebit. Prezentul articol evidențiază, prin documentul anexat, un aspect mai puțin vizibil în transportul minereului de sare: depozitele intermediare. Un asemenea loc este și Aradul în secolul al XVIII-lea, depozit și loc de distribuție a sării în drumul pe Mureș spre Szeged. Planul depozitului, completat cu o descriere exterioară și sumar interioară a fiecărui imobil în parte, a fost realizat în anul 1774, fiind semnat de cei doi oficiali ai depozitului, *distractor salis* și *contralor ponderator*. Schițele, realizate probabil de un cunoscător, prezintă imobilele aparținătoare depozitului în trei ipostaze: în secțiune longitudinală (orizontală), transversală și văzute din față. Curtea se împarte astfel între locatarii ei: oficialii și paznicii și clădirea principală de depozitare. Dimensiunile sunt exprimate în unitățile de lungime și greutate folosite în epocă. Cele două imobile-locuință, unul pentru oficiali, cu etaj, și celălalt pentru paznici, mai modest, sunt completate de grajduri, curte separată și grădină de semănături, semn că întregul personal al oficiului era rezident permanent aici. Prezentul articol, dar mai ales anexa lui, considerăm că vor fi utile în cercetări ale sistemului de transport și distribuție a sării, dar și în studii despre viața urbană în secolul al XVIII-lea.

ACORDAREA MEDALIEI DE ONOARE PROTOPOPULUI DE CARANSEBEȘ
IOAN TOMICI DE CĂTRE ÎMPĂRATUL FRANCISC I
(5 OCT. 1834)

Carina Babeu

Rezumat. Ioan Tomici a fost reprezentantul secolului Luminilor în Banat, datorită implicării sale în mai multe proiecte din domeniul religios sau profan, dintre care cel mai important îl constituia reforma educației în Banat, veghind la calitatea învățământului, prin stabilirea de fonduri școlare, traducând pentru aceasta lucrări de teologie și efectuând acte de caritate. Acordarea medaliei civile de către împăratul Austriei, Francisc I, unui preot ortodox era un caz singular în Banat. Personalitate savantă, beneficiind de sprijin și de protecție influentă în domeniul religios și militar, Ioan Tomici era un model de atașament față de structurile austriece. Activitățile sale au fost apreciate de autorități, fiind atașat unei serii de reforme susținute de către austrieci.

ALEGERILE EPISCOPALE DE LA ARAD DIN 1873
OGLINDITE ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ

Mihaela Bedecan

Rezumat. Miron Romanul s-a născut în 1828, în Bihor. A urmat teologia la Arad. S-a călugărit la mănăstirea Hodoș-Bodrog în 1857. A ocupat funcții administrative în dieceza Arad, în timpul episcopilor Gherasim Raț și Procopie Ivașcovi. Între 1870-1873

a fost președinte-vicar al consistoriului ortodox din Oradea. În 1871 a ajuns arhimandrit și apoi vicar al întregii episcopii de Arad.

S-a remarcat în mișcarea națională din anul 1861 și în campaniile electorale din 1865 și 1869. Pentru acțiunile politice a fost criticat de opoziția săi politici.

După moartea lui Andrei Șaguna a fost ales mitropolit Procopie Ivașcovici. Astfel, devenea vacant scaunul eparhial de Arad. Consistoriul eparhial a declanșat procedurile electivă. S-au remarcat doi candidați: Miron Romanul și Ioan Mețianu. În jurul lor s-au format grupuri de susținere. Disputa dintre acestea s-a purtat în presă, în ziarele *Lumina* și *Albina*.

Cea mai cuprinzătoare relatare despre alegere a aparținut ziarului *Lumina*. Aici s-a publicat Protocolul sinodului electoral desfășurat în 11-12/23-24 noiembrie 1873. Miron Romanul a fost ales episcop cu 34 de voturi din cele 60 exprimate.

Episodul alegerii de la Arad a adus în discuție tema alegerilor în Biserica Ortodoxă Română.

DESPRE IDENTITATEA RĂSĂRITEANĂ A BISERICII GRECO-CATOLICE ROMÂNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Cecilia Cârja, Ion Cârja

Rezumat. Având o identitate ecleziastică alcătuită din elemente ale tradiției răsăritene combinate cu aspecte preluate dinspre identitatea confesională catolică, Biserica Română Unită traversează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o perioadă hotărâtoare, de organizarea constituțională, cu impact pe mai multe nivele: dogmatic, instituțional, disciplinar. Pe durata acestui demers de organizare și inovare de o amploare fără precedent în istoria acestei biserici, jalonat de momente precum înființarea mitropoliei și a doua episcopii noi în 1853, obținerea deplinei autonomii în plan canonic, participarea episcopatului român unit la conciliul Vatican I, organizarea a trei sinoade provinciale urmate de o serie de sinoade diecezane, identitatea greco-catolicismului românesc crește în complexitate, în sensul în care achiziționează noi elemente identitare din patrimoniu catolicismului de rit latin. Contextul eclezial și cultural în care se mișcă întreagă Biserica catolică din epocă, predispucea, de altfel, la politici de uniformizare, care au dus într-un final la apropierea catolicilor de rit răsăritean de paradigma latină a catolicismului. Articolul nostru dorește să inventarieze elementele de factură răsăriteană ale greco-catolicismului românesc în această perioadă de transformări, prin raportare la contextul care a determinat în mod inevitabil o certă apropiere de Roma a acestei Biserici și o îndepărtare totodată de tradiția sa originară de factură bizantină.

LOJA MASONICĂ „UNIO” DIN CLUJ ȘI MIȘCAREA MEMORANDISTĂ

Varga Attila, Cornel Kameniczki

Rezumat. Analiza de față se concentrează pe un document foarte lung scris în germană în anul 1893, care face parte dintr-o colecție privată de surse istorice aparținând domnului Andrei Hodis din Zalău. Ne-am propus să explicăm și, de asemenea, să aducem în prim plan un nou punct de vedere în ceea ce privește mișcarea națională românească din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului XX. Mișcarea națională a românilor din Transilvania nu a fost neapărat în strânsă legătură cu o serie de societăți secrete, dar este foarte important să se sublinieze că, în urma informațiilor din documentele Francmasoneriei moderne, acest tip de analiză sensibilă trebuie să se bazeze pe două niveluri de analiză: una oficială, care este cea petiționară, și a doua, cea subterană, în care elitele politice românești – în mare măsură francmasone - au încercat să obțină sprijinul și solidaritatea francmasoneriei europene în beneficiul cauzei lor naționale. Este vorba despre impactul profund al naționalismului în francmasoneria europeană, care a condus la apariția, în interiorul acestei organizații, a comunităților emoționale sau a grupurilor favorabile la programele politice ale națiunilor.

STATUTE ALE REUNIUNILOR CULTURALE. ROLUL LOR ÎN AFIRMAREA MIȘCĂRII CULTURALE ROMÂNEȘTI DIN BANATUL ISTORIC

Ioan Munteanu

Rezumat. Statutele au ocupat un loc important în activitatea desfășurată de Reuniunile culturale. Ele conțineau prevederi detaliate privitoare la organizarea internă a reuniunilor și prevederi clare asupra drepturilor și atribuțiilor membrilor și ale organismelor de conducere, precum și principiile organizării acțiunilor culturale. Statutele au fost aprobate de ministerele maghiare și au asigurat astfel un cadru legal și de protejare a membrilor asociațiilor în fața presiunilor și a abuzurilor autorităților. Conținutul lor a trasat două obiective esențiale: educația morală și afirmarea conștiinței și culturii naționale. Înfăptuirea lor a generat manifestări culturale complexe, în care cântecul, poezia și teatrul au dat expresie voinței de a susține idealul național.

VARIABLE ALE VIOLENȚEI ÎN BANAT LA SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Ionela Moscovici

Rezumat. În toamna anului 1918, Banatul se afla în continuare într-un univers marcat de război. Viața cotidiană se confrunta cu o serie de evenimente neobișnuite, caracterizate prin stări de violență. Războiul nu era în acea perioadă pe deplin încheiat, stările de spirit tensionate se făceau încă simțite, violența fiind debordată în afara frontului în parametri diferiți și în forme inedite de manifestare.

În studiul nostru am înscris următoarea dilemă: dacă violența ar fi percepută drept un obiect al istoriei, un coeficient de evaluare a războiului și a consecințelor sale, care ar

fi formele de manifestare? Demersul nostru se dorește a fi o căutare retrospectivă a simptomelor violenței mergând pe filonul mărturiilor, astfel încât să putem înțelege mai bine declinarea manifestărilor și a diversilor factori care intervin în contextul de după război.

Sursele acestor violențe pot fi reperate în demobilizarea dezorganizată ca urmare a prăbușirii frontului și a dezintegrării armatei austro-ungare, în privațiunile din spatele frontului, în abuzurile suferite de familiile soldaților din partea autorităților maghiare. Putem să mai adăugăm aici și sentimentul de frustrare, acumularea unei imense tensiuni interioare din timpul războiului și recurgerea frecventă la alcool. Cea mai mare parte a soldaților se reîntorc de pe front cu armele, astfel încât pot recurge foarte ușor la forță pentru rezolvarea diferitelor neînțelegeri. Pe fondul suprasolicitării de la finalul conflictului, a exercițiului reacțiilor instinctive în materie de autoapărare, a diferendelor latente, starea afectivă de război se recrează atât la nivel individual, cât și colectiv. Astfel, atmosfera frontului se proiectează pe străzile satului, actele de violență ale soldaților demobilizați comise asupra civililor (în principal asupra autorităților: primarului, notarului, secretarului, dar și asupra comercianților) pot fi încadrate în starea de asediu. Enumerăm o serie de acte de violență cum ar fi jafurile, violențele fizice, sechestrarea, uneori chiar crima.

Remediile împotriva acestor tensiuni au fost găsite în intervenția preoților, percepuți de către soldați ca înțelepți ai satelor și sfetnici de încredere, și în constituirea gărzilor naționale, organisme create prin voluntariat pentru a putea acoperi vidul de autoritate și pentru a asigura siguranța bunurilor și a ordinii publice.

ACTIVITATEA DESPĂRȚĂMÂNTULUI CENTRAL JUDEȚEAN CARAȘ (ORAVIȚA) AL ASTREI ÎN PERIOADA 1918-1937

Dumitru Tomoni

Rezumat. Despărțământul Oravița s-a constituit ca despărțământ județean sub denumirea de „Despărțământul Caraș“, în urma adunării din 29 decembrie 1926, sub conducerea profesorului Ilie Rusmir de la liceul din Oravița.

Pe lângă despărțământul central Oravița, în cadrul despărțământului județean Caraș mai funcționau și 5 despărțăminte de plasă: Reșița, Bocșa-Montană, Bozovici, Sasca-Montană și Moldova Nouă. Activitatea lor a fost diferită de la un an la altul, în funcție de agenda evenimentelor și zelul conducătorilor.

Înființarea de cercuri culturale în localitățile mai importante a constituit o preocupare primordială a conducerii despărțământului județean. Numărul cercurilor culturale va crește de la 38 în anul 1930, la 40 în 1932 și la 46 în 1937, despărțământul județean Caraș situându-se din această perspectivă în rândul despărțămintelor fruntașe ale „Astrei“.

Paralel cu înființarea cercurilor culturale, conducerea despărțământului județean s-a preocupat și de crearea bibliotecilor populare în cât mai multe localități. Dacă în anul 1928 funcționau doar 9 biblioteci populare, în 1932 numărul lor a crescut la 40, iar peste un an, la 60.

Susținerea de prelegeri și conferințe a constituit cea mai importantă și constantă activitate a despărțământului județean Caraș. Tematica a fost diversă, dar cele mai multe dintre ele abordau aspecte importante ale vieții materiale, spirituale și sociale ale satului cărășan.

Prin eforturile conducerii despărțământului și, în special, ale președintelui Ilie Rusmir, și prin multitudinea activităților desfășurate, despărțământul central județean Caraș a reușit să-și facă simțită prezența în viața culturală a județului, să fie un reper și pentru alte asociații culturale și să se bucure de aprecierea conducerii de la Sibiu.

BIOGRAFIA UNEI SCRITOARE DE LA SAT - MARIA DOGARU

Carmen Albert

Rezumat. În istoria feminismului românesc cercetările privind situația femeilor de la țară în perioada interbelică nu sunt deloc numeroase. Câteva lucrări în sensul acesta se concentrează mai mult pe muncile casnice și problemele de viață privată, mai puțin pe chestiuni legate de emancipare, educație, reprezentare și acțiune politică.

Studiul de față reprezintă o contribuție la istoria feminismului bănățean, prezentând biografia unei scriitoare din mediul rural care a publicat în mai multe ziare ale vremii, a pus bazele unui ziar la Comloșu-Mare și a militat pentru emancipare feminină. Această biografie a fost trimisă de Ghiță Bălan-Șerban, de asemenea scriitor-țăran, lui Aurel Cosma jr. care în anii socialismului și-a propus editarea unei lucrări despre acești autori și scrierile lor în perioada interbelică. Datorită acestui fapt am recuperat din arhivele Mitropoliei de la Timișoara acest document care reprezintă biografia unei scriitoare din mediul rural, apreciată în epocă pentru nivelul cultural ridicat, dar mai ales pentru faptul că s-a străduit să promoveze imaginea femeii și a necesității emancipării ei.

ASPECTE DIN ACTIVITATEA PRIMĂRIEI MUNICIPIULUI TIMIȘOARA DIN ANUL 1937

Vasile Rămneanțu

Rezumat. În studiul de față ne propunem să analizăm activitatea din cadrul Primăriei Timișoara în anul 1937, iar în vederea realizării acestui demers istoriografic am cercetat arhiva Primăriei municipiului Timișoara referitoare la ședințele Comisiei Interimare.

Primăria municipiului Timișoara s-a confruntat la începutul anului 1937 cu greutăți în vederea întocmirii unui buget echilibrat. În aceste condiții, Comisia Interimară a hotărât menținerea și în anul bugetar pe care îl analizăm a unor cote adiționale suplimentare. În ciuda dificultăților, bugetul pe anul 1937 a fost unul echilibrat.

În plan cultural, conducerea Primăriei a fost implicată în organizarea unei stagiuni teatrale în iarna lui 1937-1938 cu participarea Teatrului Național, Teatrului din Arad etc.

De asemenea, Comisia Interimară a acordat ajutoare financiare unor societăți culturale din Timișoara sau din România.

Conform legislației în vigoare, conducerea Primăriei a întreținut și în cursul anului 1937 școlile de pe raza municipiului, implicându-se în rezolvarea problemelor învățământului timișorean (printre care și reorganizarea învățământului profesional).

În domeniul medical, Comisia Interimară a municipiului a decis să cedeze un teren pentru amplificarea Spitalului de stat, acordând și sprijin financiar sistemului de sănătate timișorean.

Comisia Interimară a sprijinit financiar și în 1937 construirea Catedralei Ortodoxe Române din Timișoara, precum și lucrările de întreținere ale altor lăcașuri de cult din orașul de pe Bega.

În privința întreprinderilor Primăriei, acestea au înregistrat în cursul anului 1937 beneficii, cu excepția Lăptăriei comunale, care s-a aflat într-o situație economică dificilă, fapt ce a determinat Comisia Interimară să hotărască închiderea și lichidarea acesteia începând cu data de 15 ianuarie 1938. Unele întreprinderi s-au dezvoltat în timpul anului pe care îl analizăm.

În privința lucrărilor edilitare a continuat construcția Aeroportului din Timișoara, Comisia Interimară fiind preocupată și de dezvoltarea publicității din oraș. Au fost luate măsuri pentru întreținerea și refacerea străzilor și șoselelor din municipiu, pentru apărarea contra inundațiilor, au fost construite conducte de apă și canal, s-a luat în discuție intensificarea iluminatului public.

Conducerea Primăriei Timișoara a fost preocupată și de rectificarea generală a cadastrului municipiului, Serviciul Tehnic fiind însărcinat cu refacerea acestuia în condițiile stabilite de către Comisia Interimară.

DEPORTAREA CETĂȚENILOR ROMÂNI DE ETNIE GERMANĂ DIN BANAT ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ

Viorel Bălțoi

Rezumat. Situația minorității germane din Banat, ca și din restul țării, s-a înrăutățit treptat după 23 August 1944. Perioada 12-19 ianuarie 1945 a fost cea mai dramatică pentru cei mai mulți șvabi bănățeni. Au fost acuzați de Moscova de colaborare cu armata germană, acesta fiind motivul principal pentru care au fost deportați în URSS. Puțini dintre aceștia, cu complicitatea autorităților locale, au reușit să dispară la timp din localitățile lor, dar un număr mult mai mare a trebuit să îndure deportarea.

În cele mai multe localități din Banat, operațiunile de arestare a etnicilor germani s-au desfășurat în timpul nopții. Acestea au fost realizate de patrulare mixte sovieto-române și, în cele mai multe dintre cazuri, acestea nu s-au atins de persoanele exceptate de la deportare. Pe perioada arestărilor au fost vizați mai ales acei germani care s-au înrolat în trupele S.S., cei care n-au fost deportați din anumite motive (vârstă, religie) au fost înrolați în batalioanele de muncă din țară. Mărturiile supraviețuitorilor sunt de-a dreptul cutremurătoare. Insistențele rudelor celor deportați de către autorități nu au schimbat cu nimic soarta etnicilor germani deportați la muncă în URSS.

Cei mai mulți dintre germanii deportați în URSS au rămas acolo până în 1948-1949, când au fost repatriați. Grupuri mai mici de germani, care datorită condițiilor grele de viață nu au putut fi puși la muncă, au fost repatriate mai devreme, începând cu toamna anului 1945, când primele grupuri s-au reîntors în România.

În ceea ce privește numărul deportaților în URSS, acesta variază în funcție de instituții și de datele deținute de acestea, mergând de la aproximativ 70.000, la 75.000 la nivelul întregii României. Faptul important este acela că în 1948-1949 lagărele de muncă s-au închis și germanii deportați s-au întors în totalitate în țară, inclusiv cei 11.000 de șvabi din Banat.

DIN ACTIVITATEA PARTIDULUI NAȚIONAL-POPULAR ÎN BANAT LA MIJLOCUL ANULUI 1946

Radu Păiușan

Rezumat. Partidul Național-Popular s-a constituit relativ târziu, după lovitura de stat de la 23 august 1944 și chiar după instalarea guvernului pro-comunist condus de dr. Petru Groza.

Ajungând la putere, comuniștii au devenit conștienți de necesitatea de a organiza în formațiuni politice obediente multe din segmentele societății românești. Pot fi menționate, în acest sens, așa-numitele pături mijlocii: industriașii, comercianții, meseriașii-patroni, funcționarii publici și particulari etc., care nu desfășuraseră până atunci nicio activitate politică. Pe atunci, comuniștii și-au dat seama că nu puteau să evite sau să amâne, pe o perioadă nedeterminată, alegerile parlamentare.

Toate aceste pături mijlocii trebuiau să se înscrie într-un partid politic, satelit al Partidului Comunist Român. Practic, nu se poate vorbi despre un nou partid politic, însă așa-numita organizație de masă condusă de comuniști, intitulată – în mod demagogic – Uniunea Patrioților, a fost transformată – cu ocazia unui mare congres, desfășurat la București în ianuarie 1946 – într-un partid politic (Partidul Național-Popular). Acesta trebuia să dezorienteze o parte a populației prin intermediul epitetului de „național”, inclus în titulatura partidului, pentru a demonstra faptul că guvernul Petru Groza se baza pe partide autentice, naționale, spre deosebire de partidul comunist, considerat a fi o formațiune politică de import.

Din acest motiv, inițial, în anul 1946, Partidul Comunist Român nu s-a implicat în mod vizibil în activitatea noului partid, ci numai prin intermediul unora dintre membrii săi, infiltrați în rândurile Partidului Național-Popular.

MAGHIARII ȘI CEHII DIN JUDEȚELE CARAȘ ȘI SEVERIN ÎN PERIOADA 1944-1948

Eusebiu Narai

Rezumat. Maghiarii, considerați cel mai recent element etnic al Banatului, s-au remarcat prin experiența lor în domeniile meșteșugurilor, agriculturii și al artei culinare, fiind colonizați – în număr mare – în regiune în timpul regimului dualist (1867-1918). După Marea Unire din 1918 se constată deplasarea coloniștilor maghiari spre mediul urban. În intervalul 1944-1948 forțele de ordine au supravegheat îndeaproape activitatea Comunității Maghiare, care a desfășurat o puternică propagandă șovină și revizionistă.

Cehii, colonizați în Banat în secolele XVIII-XIX, s-au ocupat în special cu lucrul la pădure și cu mineritul, apropiindu-se foarte mult de germani la sfârșitul secolului al XIX-lea. După lovitura de stat de la 23 august 1944, mai mulți cehi care locuiau în județele Caraș și Severin s-au repatriat în țara lor natală, pentru „repopularea” regiunii sudete.